

Universiteit
Leiden

The Netherlands

What's in a name? Verankering van heden en verleden in stedelijke namen in het Romeinse Midden-Oosten

Heijden, R.E.M. van der

Citation

Heijden, R. E. M. van der. (2025). What's in a name?: Verankering van heden en verleden in stedelijke namen in het Romeinse Midden-Oosten, 40(Juni (2) Anchoring Innovations. Traditie als fundament voor innovatie), 33-52. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4308484>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4308484>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

What's in a name? Verankering van heden en verleden in stedelijke namen in het Romeinse Midden-Oosten

Rogier E. M. van der Heijden

De geschiedenis van het Romeinse Midden-Oosten is complex, zeker voor de periode tussen de verovering van de Levant door de Romeinse generaal Pompeius in 63 v. Chr. en de annexatie van het koninkrijk Nabatea in 106 n. Chr..¹ In deze periode vormde de Levant een politieke lappendeken van gebieden onder Romeins provinciaal bestuur, afhankelijke staten (soms als ‘vazallen’ aangeduid) en semi-onafhankelijke steden. Het noorden van de Levant (grotendeels het huidige Syrië en Libanon) omvatte de provincie Syria met een aantal stadstaatjes en tempelkoninkrijken. De zuidelijke Levant, het huidige Israël, Palestina (met uitzondering van de Negev woestijn) en het westelijk deel van Jordanië, vormde één of meerdere vazalkoninkrijken, die vanaf keizer Augustus door koning Herodes de Grote en zijn nakomelingen werden bestuurd, afgewisseld met periodes van direct Romeins bestuur. Ten oosten en zuiden lag het koninkrijk Nabatea. Ook cultureel gezien was de Romeinse Levant een lappendeken, met groepen die zich als Grieks identificeerden, Joodse gemeenschappen en verschillende andere ‘semitische’ groepen, wier identiteiten zich niet altijd gemakkelijk en eenduidig in moderne termen laten vangen.²

De komst van de Romeinse heerschappij en de herstructurering van de regio zorgden voor nieuwe verhoudingen en spanningen die in sommige gevallen tot wel twee eeuwen later doorwerkten. Geconfronteerd met een nieuwe bestuurlijke orde en een nieuwe culturele, taalkundige en politieke opbouw van de provincie, zowel in 63 v. Chr. als in 106 n. Chr., werden

¹ Voor een geschiedenis van het Romeinse Midden-Oosten, zie: F. Millar, *The Roman Near East, 31 BC-AD 337* (Boston, MA 1993); K. Butcher, *Roman Syria and the Near East* (Los Angeles, CA 2003); M. Sartre, *The Middle East under Rome* (Cambridge, MA en Londen 2005).

² Het onderscheid tussen religieuze en ethnische identiteit (in het Nederlands weergegeven met een hoofdletter of kleine letter) bestaat in de Oudheid als zodanig nauwelijks. Met het Griekse woord *Ioudaioi* worden in het Nieuwe Testament bijvoorbeeld zowel mensen uit Judea als ook (ethnische, en daardoor veelal ook religieuze) Joden uit andere delen van de Levant aangeduid. Zie: R. Sheridan, *Issues in the Translation of οἱ Ἰουδαῖοι in the Fourth Gospel*, *Journal of Biblical Literature* 132.3 (2013): 671-695.

gedurende de eerste twee eeuwen van de Romeinse overheersing stedelijke identiteiten aangepast of benadrukt. Eén manier waarop dit gebeurde was historische profilering, waarbij bepaalde historische tradities naar voren werden gebracht om de (culturele) identiteit van een groep te benadrukken.³

In dit artikel zal ik enkele uitingen van deze historische profilering bespreken binnen het kader van ‘anchoring innovation’. Dit theoretisch framework gaat ervan uit dat succesvolle vernieuwing en innovatie, hoe radicaal ook, vaak in het bekende wordt ‘verankert’, zodat de vernieuwing in het vertrouwde kan worden ingebouwd. Dit voorkomt bijvoorbeeld abrupte breuken of instabiliteit en zorgt voor een gemakkelijkere acceptatie en zingeving van het nieuwe.⁴

Vaak is besproken hoe lokale groeperingen elders in het Romeinse Rijk de nieuwe bestuurlijke en politieke orde middels bestaande culturele en politieke praktijken probeerden te incorporeren.⁵ In dit artikel staan daarentegen de vernieuwingen in de profileringsstrategieën centraal die op het verleden van en in de Levant teruggrijpen. Ik zal mij hierin vooral toelleggen op het gebruik van benoemen, vernoemen en hernoemen van steden, en de manier waarop de verwijzingen naar het verleden die lokale stedelijke elites wilden benadrukken, ankers vormden voor de formulering van (groeps)identiteiten. Ik zal eerst de voorbeelden van Nysa-Skythopolis en Gerasa uit de Decapolis (zie: Afb. 1) bespreken. In het derde gedeelte van dit artikel zal ik deze voorbeelden contrasteren met de naamgevingspraktijken van *coloniae* die door de Romeinen in de eerste twee eeuwen van de Keizertijd werden gesticht. Deze steden bezaten allen een regionale relevantie en laten

³ Dit gebeurde op grote schaal in de meeste delen van het Romeinse Rijk. Zie bijvoorbeeld: S.E. Alcock, *Archaeologies of the Greek Past. Landscape, Monuments, and Memories* (Cambridge 2002); E.S. Gruen ed., *Cultural Identity in the Ancient Mediterranean*, Getty Research Institute Issues & Debates (Los Angeles, CA 2011).

⁴ Voor een uiteenzetting van het theoretische framework, zie: I. Sluiter, ‘Anchoring Innovation: A Classical Research Agenda’, *European Review* 25.1 (2017) 20-38; I. Sluiter, ‘Oud is het nieuwe nieuw. Een inleiding op *Anchoring Innovation*’, *Lampas* 51 (2018) 289-295.

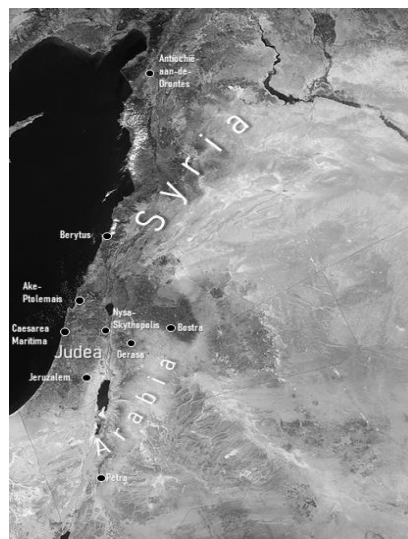
⁵ Bijvoorbeeld S.E. Alcock, ‘Greece: a landscape of resistance?’ in: D.J. Mattingly ed., *Dialogues in Roman Imperialism: Power, Discourse and Discrepant Experience in the Roman Empire* (Portsmouth 1997) 103–115; W. Vanacker en A. Zuiderhoek ed., *Imperial Identities in the Roman World* (Londen en New York, NY 2017); zie ook andere publicaties van *Anchoring Innovation*, zoals: S. Heijnen, ‘Athens and the Anchoring of Roman Rule in the First Century BCE (67–17)’, *Journal of Ancient History* 6.1 (2018) 80-110.

stedelijke reacties op veranderingen in lokale, regionale en provinciale machtsstructuren zien. De voorbeelden illustreren samen de verschillende strategieën die door lokale en imperiale groeperingen gebruikt werden om het heden in het verleden te verankeren.

***What's in a name?* Een kleine geschiedenis van naamgeving in het oude Midden-Oosten**

Naamgeving was in de Hellenistische en Romeinse periodes een belangrijke manier om aspecten van macht, ideologie en religie te benadrukken. Nieuwe steden werden vaak vernoemd naar hun stichters. Zo stichtte Alexander de Grote in de gebieden die hij had veroverd, meerdere steden met de naam Alexandrië, waarmee hij zijn macht kon laten gelden. Ook het herbenoemen van plaatsnamen was een belangrijke strategie. Onder de Ptolemese en Seleukidische koningen werden vele steden vernoemd en hernoemd naar de monarch of één van zijn familieleden.

Een goed voorbeeld hiervan is de in het Grieks-Romeinse Midden-Oosten wijdverspreide stadsnaam Antiochië. Deze duidde op een (historische) connectie met één van de dertien Seleukidische koningen, bijvoorbeeld door een weldaad van een koning met de naam Antiochos.⁶ Zo was de belangrijkste stad in het Seleukidische Rijk en de hoofdstad van

Afb. 1: De Romeinse Levant met relevante plaatsen en administratieve eenheden (Rogier van der Heijden; Basiskaart: Wikimedia Commons).

⁶ G.M. Cohen, *The Hellenistic Settlements in Syria, the Red Sea Basin, and North Africa* (Berkeley 2006); zie ook: A. Lichtenberger, 'City Foundations in Late Hellenistic Kingdoms' in: C. Michels ed. met medewerking van H. Beck en A. Lichtenberger, *The Same, but Different? Monarchical Rule and Representation in the Hellenistic World* (Stuttgart 2024) 631-643.

de Romeinse provincie Syria ‘Antiochië-aan-de-Orontes’⁷, het huidige Antakya in Turkije, en Adana stond bekend als ‘Antiochië van Cilicië’ en ‘Antiochië-aan-de-Sarum’. Verder hadden vele steden een dubbele naam: een ‘lokale’, vaak niet-Griekse, en een ‘dynastieke’ die op een herstichting duidde, waarbij nu eens de één, dan weer de andere meer werd gebruikt. Het huidige Şanlıurfa heette bijvoorbeeld Edessa en Antiochia ad Callirhoem; Nusaybin was Nisibis en Antiochia Mygdonia; en Tarsus stond zowel bekend als Tarsos en als Antiochia ad Cnydum. Hetzelfde is te zien bij de namen Seleukeia en Laodikeia, die een connectie met het Seleukidische koningshuis laten zien, en Ptolemais en Berenike, die een band met de Ptolemese koningen van Egypte en hun familieleden laten zien.

Als een belangrijk instrument om legitimiteit, loyaliteit en een verankering in de geschiedenis te construeren vormt het benoemen en herbenoemen van plaatsen ook een goed voorbeeld van ‘anchoring’ én ‘innovation’. Daarbij werden genealogie, mythologie, etiologie en etymologie ingezet, die bovendien de identiteit van een bepaalde groep ten opzichte van een andere groep duidelijker naar voren brachten. Tegelijkertijd vond bij het verankeren van plaats- en groepsnamen onder Romeins bestuur innovatie plaats; de Hellenistische tradities werden hierbij als basis gebruikt, maar niet per se zonder verandering voortgezet. In het vervolg van dit artikel zal ik deze modi aantonen aan de hand van verschillende voorbeelden uit het huidige Israël, Palestina, Jordanië en Libanon.⁸

Nysa, Skythopolis, Gabinia: één en dezelfde stad

De stad Nysa-Skythopolis, het huidige Beit She’an in Israël, vormt een bijzonder voorbeeld van het hernoemen van een stad als reflectie van identiteit en politieke verhoudingen. De heuvel (*tel*) die het centrum van de

⁷ In enkele gevallen werd de stad aangeduid als *Antiocheus tôn epi/pros Daphnēi*: IGLSyr 3,2 1071; Strab. 15.719, 16.749; *I.Caesarea* 126.

⁸ I. Sluiter, ‘Old Is the New New: The Rhetoric of Anchoring Innovation’ in: R. Bogaart, H. Jansen en M. van Leeuwen ed., *The Language of Argumentation*, Argumentation Library 36 (Cham 2021) 243-260: 248-253. Voor etiologie als categorie van *anchoring innovation*, zie: A.B. Wessels en J.H. Klooster, ‘Inventing Anchors? Aetiological Thinking in Greek and Roman Antiquity’ in: Idem ed., *Inventing Origins. Aetiological Thinking in Greek and Roman Antiquity* (Leiden en Boston, MA 2022) 1-13.

stad vormde, was al sinds de kopertijd (5500-3300 v. Chr.) bewoond. Ten tijde van de Egyptische dominantie in de regio tussen de vijftiende en twaalfde eeuw v. Chr. was de stad het regionale administratieve centrum. Ook later, in de Hellenistische periode, bevond Nysa-Skythopolis zich op een strategisch kruispunt van belangrijke handelsroutes. Na de Slag bij Panion in 200 v. Chr. veroverde de Seleukidische koning Antiochos III de regio op Ptolemaios V Epiphanes van Egypte. Om hun macht in dit nieuw veroverde grensgebied te verstevigen, investeerden Antiochos III (r. 223-187 v. Chr.) en vooral zijn zoon Antiochos IV (r. 175-164 v. Chr.) sterk in de verdediging en ontwikkeling van het gebied. Zo (her)stichtte Antiochos IV een aantal steden met Griekse instituties en gehelleniseerde bevolkingen, waarvan een deel later de Decapolis vormde, een groep Griekse *poleis* die als administratieve eenheid in de Romeinse provincie Syria diende.⁹ Ook in Nysa-Skythopolis zijn belangrijke investeringen te zien, bijvoorbeeld in de monumentale gebouwen uit deze tijd op Tel Iz tabba.¹⁰

Welke naam de stad voor de komst van de Romeinen droeg, blijft enigszins onduidelijk. Volgens onderzoekster Leah de Segni werd de naam Nysa niet door de Ptolemeën gebruikt.¹¹ De Griekse vertaling van het Bijbelboek Judith (geschreven in de vierde eeuw v. Chr.) spreekt over een stad met de naam *Skythōn polis* ('stad van de Scythen'), evenals 2 Makkabeën (tweede eeuw v. Chr.) die haar inwoners *Skythopolitai* noemt.¹² Tegelijkertijd wordt de stad in 1 Makkabeën (5.52 en 12.40), dat iets na 135 v. Chr. in het Hebreeuws geschreven en kort daarna in het Grieks vertaald werd, aangeduid met haar Semitische naam, *Baithsan* (Beit She'an). Ook de geschiedsschrijver Polybius gebruikte rond het midden van de tweede eeuw v. Chr. deze naam.¹³ In de eerste eeuw n. Chr. schreef Plinius de Oudere dat de stad eerst Nysa

⁹ Voor een toelichting over gehelleniseerde bevolkingen zie voetnoot 25.

¹⁰ G. Mazor en W. Atrash, 'Nysa-Scythopolis: The Hellenistic Polis', *Journal of Hellenistic Pottery and Material Culture* 2 (2017) 82-102: 88.

¹¹ L. Di Segni, 'A Dated Inscription from Beth Shean and the Cult of Dionysos Ktistes in Roman Scythopolis', *Scripta Classica Israelica* 16 (1977) 139-161.

¹² Jud. 3.10; 2 Mak. 12.28, 12.30. Dit gedeelte van 2 Makkabeën, een *epitome* (uittreksel) van een geschiedenis van Jason van Cyrene, is waarschijnlijk rond 142 v. Chr. in het Grieks geschreven; M.W. Duggan, '2 Maccabees' in: G.S. Oegema ed., *The Oxford Handbook of Apocrypha* (Oxford, 2021) 169-187: 170.

¹³ Polybius 5.70.4-5.

heette, maar gaf niet aan wanneer de naamsverandering plaatsvond.¹⁴ Op lokale munten uit de eerste eeuw v. Chr. (zie onder) werd de stad namelijk Nysa genoemd, maar lokale munten uit de tijd van keizer Caligula (r. 37-41 n. Chr.) laten juist weer de naam Skythopolis zien.¹⁵ Ruim een eeuw later, tijdens de regeerperiode van Antoninus Pius (r. 138-161 n. Chr.), valt te zien dat beide namen (en de bijbehorende historische tradities) nog springlevend waren, aangezien de stad hier als 'NVC A C KoI C VPIAC', 'Nysa S(kytopolis) (in) Koi(lē) Syria' werd aangegeven.¹⁶

Kent Rigsby heeft beargumenteerd dat Nysa vernoemd was naar een dochter van Antiochos IV die rond het jaar 174 v. Chr. geboren werd.¹⁷ Dit is niet onlogisch, aangezien de Seleukidische naam Nysa ook aan een stad in het huidige west-Turkije werd gegeven. Plinius de Oudere schreef echter dat Nysa naar de min van de god Dionysus vernoemd was.¹⁸ Ook volgens Leah di Segni en Achim Lichtenberger kan deze etiologische traditie pas zijn ontstaan nadat de stad naar de Seleukidische prinses was vernoemd.¹⁹ In de Romeinse tijd werd in Nysa-Skythopolis de god Dionysus als *ktistēs* (stichter) geëerd en vereerd, zo valt op te maken uit een inscriptie op een altaar met de tekst *theoi Dionysoi ktistei* ('aan de god Dionysus de stichter') uit het jaar 141/2 n. Chr. Dit betekent echter niet automatisch dat dit de enige geaccepteerde traditie was.²⁰

Dit zijn niet de enige twee namen voor de stad in de Romeinse periode. De stad kreeg ook een nieuwe naam onder het bestuur van de Romeinse gouverneur Aulus Gabinius (57-54 v. Chr.). Deze gouverneur sloeg tijdens zijn gouverneursschap twee opstanden neer in Judea en stuurde één van de

¹⁴ Plin. Mai., *Nat. Hist.* 5.16: "Scythopolis, voorheen Nysa genoemd door Vader Liber (Bacchus), omdat hij hier zijn min had begraven, waar een kolonie Scythen was neergestreken." (eigen vertaling)

¹⁵ *RPC* I 4830.

¹⁶ *RPC* IV.3 6465.

¹⁷ K.J. Rigsby, 'Seleucid Notes II. Nysa-Skythopolis', *Transactions of the American Philological Association* 110 (1980) 238-242.

¹⁸ Zie voetnoot 12.

¹⁹ Di Segni, 'A Dated Inscription', 145; A. Lichtenberger, 'City Foundation Legends in the Decapolis', *Bulletin of the Anglo-Israel Archaeological Society* 22 (2004) 23-3424; zie ook Mazor en Atrash, 'Nysa-Skythopolis', 94. Deze auteurs zijn niet overtuigd.

²⁰ Di Segni, 'A Dated Inscription'.

leiders, Aristoboulos II, als gevangene naar Rome.²¹ Dit laat duidelijk zien dat de nieuw opgelegde macht van Rome voor de lokale bevolkingsgroepen direct merkbaar werd. Tegelijkertijd was zijn gouverneurschap voor sommige stedelijke gemeenschappen een stabiliserende factor. Zo herstichtte Gabinius Nysa-Skythopolis, wat waarschijnlijk betekende dat hij de stad bepaalde privileges gaf of ingreep in een lokale twist en als dank daarvoor als *ktistes* (stichter) gehuldigd werd. Dit is te zien op een aantal lokale munten, dat in Nysa-Skythopolis in het jaar 55 v. Chr. werd geslagen, waarbij op de voorzijde van de munt Gabinius zelf is afgebeeld.²² Op de achterzijde is ofwel een staande Dionysus met *cantharus* (grote drinkbeker) en een scepter in zijn hand ofwel een voortschrijdende godin Nike met krans en palmbblad afgebeeld. De legenda op deze munten laat met enige variatie een afgekorte versie van '[*Gabinoi*] *hoi en Nysai*' zien, 'de Gabinianen in Nysa'.²³

Afb. 2a & 2b: Lokale munt uit Nysa-Skythopolis (RPC I 4826 var.), 57-55 v. Chr. a) Voorzijde: Buste van Aulus Gabinius naar rechts, met diadeem ΓΑ. b) Achterzijde: Nikē/Victoria, naar rechts schrijdend, met in uitgestrekte rechterhand een krans en in de linker een palmbblad. ΓΑΒΙΝΙΚ - ΟΙ ΕΝ ΝΥΧ. (Münster, Archäologisches Museum der Universität, Inv. M 5937. Permalink: <https://ikmk.smb.museum/ndp/owner/37>)

²¹ Josephus, *A.J.* 14.84-90; 14.92-97; *B.J.* 1.161-74.

²² RPC I 4825(A), 4826, 4827, 4828(A).

²³ Zie ook: R. Barkay, 'Coins of Roman Governors Issued by Nysa-Scythopolis in the Late Republican Period', *Israel Numismatic Journal* 13 (1994/1999) 54-62: 55 no. 2, achterzijde: ΓΑΒΙΝΕΚΩΝ ΤΩΝΝΥ[CH].

Door middel van de gedeeltelijke naamsverandering waarmee Gabinius geëerd werd, lieten de burgers van Skythopolis zien dat ze loyaal waren aan de nieuwe Romeinse machthebbers, zoals blijkt uit de praktijk gedurende de Hellenistische en Romeinse periode. Dit vormde een tegenstelling met de Joodse opstandelingen onder leiding van Aristoboulos II en zijn zoon Alexander Makkabeüs, die door Gabinius waren verslagen. Hierbij is het belangrijk in ogenschouw te nemen dat in en rondom Nysa-Skythopolis diverse joodse gemeenschappen te vinden waren.²⁴ De burgers van Skythopolis, en van de steden die de Decapolis vormden, profileerden zichzelf echter als gehelleniseerd. Dit hield in dat hun stad officieel een *polis*, een *Griekse* stad, was met de bijbehorende politieke, culturele en religieuze instituties, in tegenstelling tot hun *joodse* bureu.²⁵ Door de Hellenistische traditie van het herbenoemen van steden en bevolkingsgroepen ook onder Romeins bestuur voort te zetten, lieten de burgers enerzijds zien dat het Romeinse bestuur een opvolger in de traditie van de Ptolemeërs en de Seleukiden was. Anderzijds impliceerden zij hiermee dat zij als gehelleniseerde burgers een onderdeel van de gemeenschap van Hellenistische bevolkingsgroepen vormden, die zich uitstreckte over nagenoeg het gehele Middellandse Zeegebied.

Het is verder aannemelijk dat de stad in eerste instantie Skythopolis werd genoemd en onder Antiochos IV (r. 175-164 v. Chr.) tot Nysa werd omgedoopt, ter ere van de geboorte van diens oudste dochter. Na de val van het Seleukidische rijk en de verovering van het gebied door Pompeius werd daar de etiologische verklaring van Nysa als min van Dionysus aan

²⁴ T. Grossmark, 'The Jewish Community of Beth Shean – A Jewish Community in a Gentile City', *ARAM Periodical* 34.1 (2022) 69-83.

²⁵ De elites van de *poleis* in de Levant benadrukten graag hun 'Griekse' identiteit als stad en hun verbondenheid met de andere Griekse *poleis* in de regio. Een goed voorbeeld is een inscriptie op de marmeren voet van een standbeeld van en aan keizer Caracalla (r. 211-217 n. Chr.), waarop de stad als '*Nusaeōn tōn kai Skythopolitōn tēs hieras kai asylou tōn kata Koilēn Syrian Hellenidōn poleōn hē polis*' wordt aangeduid, "de stad van de Nyseërs, ook wel Skythopolitanen, de heilige en onschendbare (stad), tussen de Griekse steden verspreid over Koile Syria" (eigen vertaling, met dank aan Stephan Neitmann): G. Foerster en Y. Tsafir, 'Nysa-Scythopolis—A New Inscription and the Titles of the City on Its Coins', *Israel Numismatic Journal* 9 (1986–1987) 53-58 = *SEG* 37.1531, regels 4-8. Zulke indicaties van een Griekse culturele identiteit zeggen overigens niet per se iets over de etnische identiteit van de elite of de bevolking van de stad.

toegevoegd met het doel om de historische verbinding met de Seleukiden juist te bagatelliseren.²⁶ De tijdelijke toevoeging ter ere van Gabinus doet daar niets aan af, maar laat de bewuste omgang met de geschiedenis, identiteit en benaming van de stad en haar mensen zien.

Antiochië-aan-de-Chrysorrhoas, voorheen Gerasa²⁷

Een tweede ijkpunt in de geschiedenis van de regio was de annexatie van het koninkrijk Nabatea in 106 n. Chr. als laatste van de ‘vazalkoninkrijken’ die door Pompeius in het leven werden geroepen. De annexatie betekende ook het ontstaan van de nieuwe Romeinse provincie Arabia. De provincie omvatte het grootste deel van het Nabatese koninkrijk en een aantal steden die al vanaf Pompeius’ campagne en reorganisatie (69-63 v. Chr.) onder het Romeinse bestuur van de provincie Syria vielen. Deze groep steden, die in de Romeinse tijd tot dan toe als de Decapolis werd aangeduid, werd in 106 n. Chr. opgesplitst: het grootste deel van de Decapolis bleef in de provincie Syria, maar de steden Gerasa, Philadelphia (modern Ammān), Pella, Adraa en Dion werden aan de nieuwe provincie toegevoegd.

Gerasa – het huidige Jerash in Jordanië – lag in de vruchtbare hooglanden van de Jabal Ajloun en op een knooppunt van verschillende handelsroutes die het Middellandse Zeegebied met het woestijnachtige Arabisch Schiereiland verbonden. Over het ontstaan van de stad bestaat grote onduidelijkheid. Het gebied rond de stad werd al sinds de bronstijd bewoond, maar de stichting of het ontstaan van een grotere nederzetting met stedelijke trekken vond pas in de Hellenistische periode plaats. Dit gebeurde waarschijnlijk kort na de verovering van de regio door Antiochos III als

²⁶ In 77-79 n. Chr. vinden we de etiologische verklaring van Nysa als de min van Dionysus in de *Naturalis Historiae* van Plinius de Oudere (zie voetnoot 12). Plinius lijkt hier één uitleg voor beide namen te willen verzinnen: Di Segni, ‘A Dated Inscription’, 245 n. 17; Lichtenberger, ‘City Foundation Legends’, 24.

²⁷ Een uitgebreidere uiteenzetting van de omgang met de geschiedenis in Romeins Gerasa is te vinden in: R.E.M. van der Heijden, *Constructing the past. Imperial temporality and civic identity in Roman Sardis and Gerasa* (proefschrift, Seminar für Alte Geschichte, Albert-Ludwigs-Universität Freiburg, 2023) 191-298. De publicatie als monografie is in voorbereiding.

onderdeel van de Seleukidische stichtingscampagne, die ik hierboven al kort beschreef.

Hoewel de stad vóór 106 n. Chr. geen belangrijke rol in het provinciale of regionale bestuur schijnt te hebben gehad, werd het kantoor van de *procurator provinciae*, verantwoordelijk voor het innen van belastingen, gevestigd in Gerasa.²⁸ Een vast legioen lijkt in Gerasa niet aanwezig te zijn geweest, maar wel in de voormalig Nabatese stad Bostra, dat een tweede administratief centrum in Arabia werd. Petra, de hoofdstad van het geannexeerde Nabatea, vormde de derde administratieve *hub*, en zowel Bostra als Petra werden als *metropoleis* aangeduid, een door de Romeinen gebruikte Griekse aanduiding van regionaal en provinciaal administratief belang.²⁹

Tegelijkertijd met deze toename in politiek gewicht lijkt Gerasa ook welvarender te zijn geworden. In de loop van de tweede eeuw n. Chr. breidde de stad zich uit en werden nieuwe publieke gebouwen gebouwd, zoals enkele tempelcomplexen, badhuizen en fontein. Ook werden de belangrijke straten gemonumentaliseerd met zuilengalerijen, bogen en standbeelden van belangrijke personen. In 130/131 n. Chr. verbleef keizer Hadrianus met zijn gevolg en militaire escorte zelfs een groot deel van de winter in de stad, wat door de bewoners uitgebreid gevierd en herdacht werd.³⁰ (Zie foto met boog van Hadrianus op kaft).

In de literatuur van de eerste eeuw voor en na Christus wordt Gerasa steevast *Gerasa* genoemd.³¹ Ook op inscripties van Gerasenen buiten Gerasa werd de stad als *Gerasa* of met oorspronkelijke semitische naam *Gršw* aangeduid.³² Op inscripties uit de stad zelf is Gerasa meestal als *hē polis*, ‘de

²⁸ B. Isaac, *The Limits of Empire: The Roman Army in the East* (Oxford 1990) 345-347; R. Haensch, *Capita provinciarum: Statthaltersitze und Provinzialverwaltung in der römischen Kaiserzeit*, Kölner Forschungen 7 (Mainz 1997) 244.

²⁹ Over de precieze verdeling van de administratieve posten en functies over de provincie bestaat wel enige onzekerheid en debat. Zie: Sartre, *The Middle East under Rome*, 133-135.

³⁰ J. Seigne, ‘Pourquoi Hadrien a-t-il passé l’hiver de 129/30 à Gerasa?’ in: A. Lichtenberger en R. Raja ed., *The Archaeology and History of Jerash*, Jerash Papers 1 (Turnhout 2018) 207-215.

³¹ Plin. Mai., *Nat. Hist.* 5.16; Jos., *B.J.* 1.104; 2.458; 2.480; 3.47; 4.487; 4.503; Jos., *A.J.* 13.398; Ptol., *Geog.* 5.16.4.

³² *IG XII* 4, 2.549; *IG II²* 8461; *CIL XVI* 15; J. Starcky, ‘Nouvelle épitaphe nabatéenne donnant le nom sémitique de Pétra’, *Revue Biblique* 72 (1965) 95-97: 95-96.

stad', aangeduid, maar een enkele keer is de naam Gerasa te zien in een aanduiding van burgerschap.³³ In de eigen aanduiding door de burgerlijk elite van Gerasa vindt echter kort na de provinciale reorganisatie van 106 n. Chr. een verandering plaats. Als dankbetuiging voor Gerasa's nieuwe centrale positie wijdden de burgers van Gerasa de net gebouwde noordelijke toegangspoort van de stad aan keizer Trajanus, aan wie ze zelfs de titel *ketistēs*, 'stichter', toekennen. Op deze bouwinscriptie noemden zij de stad niet alleen Gerasa, maar *hē polis Antiocheōn tōn pros Chrysorhoai tōn proteron Gerasenōn*, 'de stad van de Antiochiërs-aan-de-Chrysorrhoas, voorheen (bekend als) Gerasenen'.³⁴

De burgers van Gerasa gebruikten deze benaming om zichzelf aan te duiden op verschillende monumenten die in de loop van de tweede eeuw n. Chr. gebouwd werden. Zo werd tijdens het verblijf van Hadrianus door de burgers van de stad een vijftal standbeelden van en aan de keizer opgesteld.³⁵ Ook de toegangspoort die ten zuiden van de stad lag, nog groter en uitgebreider gedecoreerd dan de noordelijke, werd aan Hadrianus gewijd, zo valt te lezen op de inscriptie aan de stadskant van de boog.³⁶ Later in de tweede eeuw valt deze benaming, mét verwijzing naar de oude, te lezen op wijdingsinscripties van enkele andere monumenten en ook op lokale munten die door de stad geslagen werden.³⁷

³³ SEG 35.1569 = J. Seigne, 'Sanctuaire de Zeus à Jerash (Ic): éléments de chronologie', *Syria* 62.3-4 (1985) 287-295: (etous) ζ | Diodōros | Zebsaou {Zebedou?} | Gera<s>enos | architektonēsen: 'Het jaar 90. Diodoros, zoon van Zebsaos/Zebedos, burger van Gerasa, was architect (van dit gebouw).' (eigen vertaling)

³⁴ I.Gerasa 56/57 = C. Bradford Welles, 'The Inscriptions' in: C.H. Kraeling ed., *Gerasa: City of the Decapolis* (New Haven, CT 1938) 355-494: 401. De Griekse namen eindigend op -ōn die ik in dit artikel gebruik, zijn de namen zoals ze op de munten of inscripties gebruikt werden. Om te laten zien van wie de munt komt, en het Griekse idee van de polism Gemeenschap weergevend, werden de namen van de bewoners in de genitīvus opgeschreven. Voor de eenvoud heb ik dit in de tekst niet steeds weergegeven; Rubina Raja twijfelt aan de reconstructie *ketistēs*: R. Raja, *Urban development and regional identity in the Eastern Roman provinces, 50 BC-AD 250: Aphrodisias, Ephesos, Athens, Gerasa* (Kopenhagen 2012) 151, n. 599.

³⁵ I.Gerasa 30, 143, 144, 145/147; J. Seigne, 'La dédicace de l'arc d'Hadrien à Gerasa et autres inscriptions associées', *Topoi: Orient-Occident* 22.1 (2018): 275-294: 287-288.

³⁶ I.Gerasa 58.

³⁷ I.Gerasa 69, 153; RPC IV.3 9048, 6592-6593, 6598-6599, 6603-6608, 6611-6612.

Toch verdreef de nieuwe naam, Antiochië-aan-de-Chrysorrhoas, de oude naam, Gerasa, niet helemaal. In een recent gepubliceerde papyrus van tussen 130 en 132 n. Chr., die een rechtszaak tegen een fraudeur documenteert, wordt de stad op vier plekken aangeduid als *Gerasa* en haar inwoners als *Gerasēnoi*.³⁸ Ook in Gerasa zelf was de nieuwe naam na 106 n. Chr. niet overal aanwezig: op het merendeel van de nieuwe inscripties en munten bleef de stad simpelweg aangeduid *hē polis*. Achim Lichtenberger heeft gesuggereerd dat de bevolking van Gerasa uit twee verschillende groepen bestond. Aan de ene kant was er een gehelleniseerde groep met focus op de door de Seleukidische koningen gepromote cultus van Zeus Olympios, en aan de andere kant een groep die de cultus van Artemis (hier waarschijnlijk oorspronkelijk een lokale cultus voor een godin die in de Hellenistische en Romeinse tijd met Artemis geïdentificeerd werd) aanhing. Volgens Lichtenberger zou de gehelleniseerde groep de historische traditie van een Seleukidische dynastieke naam hebben aangehangen, maar de 'inheemse' groep de semitische naam Gerasa.³⁹ Hoewel dit een interessante theorie is, is het lastig te bewijzen, mede vanwege de fluiditeit van identiteit.⁴⁰ Mensen konden zich met hun etniciteit, de religieuze gemeenschap waartoe ze zichzelf rekenden, hun sociale klasse of stedelijke burgerschap identificeren. Zo'n identificatie met de één betekent niet meteen een ontkenning van de andere,

³⁸ P.Cotton, regels 17-18, 36, 115: A. Dolganov, F. Mitthof, H.M. Cotton en A-Ecker, 'Forgery and Fiscal Fraud in Iudaea and Arabia on the Eve of the Bar Kokhba Revolt: Memorandum and Minutes of a Trial before a Roman Official (P.Cotton)', *Tyche* 38 (2023) 37-166.

³⁹ A. Lichtenberger, 'Artemis and Zeus Olympios in Roman Gerasa and Seleucid Religious Policy' in: T. Kaizer ed., *The Variety of Local Religious Life in the Near East in the Hellenistic and Roman Periods* (Leiden en Boston 2008) 133-154.

⁴⁰ De steeds terugkerende zinsnede '*hyper ... tēs tou demou homonoias*', 'ten behoeve van ... de eenheid van het volk' (eigen vertaling), op inscripties uit Gerasa in de eerste en tweede eeuw n. Chr. doet wel vermoeden dat er structurele spanning tussen verschillende bevolkingsgroepen was. Zie: *I.Gerasa* 2 (22/23 n. Chr.), 3 (42 n. Chr. of later), 4 (43 n. Chr. of later), 5 (69/70 n. Chr.), 15 (143 n. Chr.), 69 (190/191 n. Chr.). Een andere inscriptie met de tekst 'Tiberius Julius Julianus Alexander, *legatus Augusti pro praetore*, de stad (stelde dit standbeeld op) vanwege (de) eenheid' (eigen vertaling) doet vermoeden dat de gouverneur rond 125-127 n. Chr. zelfs moest ingrijpen in de stedelijke aangelegenheden: *SEG* 27.1008 = M. Sartre, 'Ti. Iulius Iulianus Alexander, Gouverneur d'Arabie', *Annual of the Department of Antiquities of Jordan* 21 (1976) 105-108.

maar is afhankelijk van de communicatieve context, zoals ook Angelos Chaniotis uitlegt: 'What defines identity is the context in which the question is asked [...] The context of communication leads to different –sometimes overlapping, sometimes contradictory – expressions of identity.'⁴¹

Met 'Antiochië-aan-de-Chrysorrhoas, voorheen (bekend als) Gerasa' werd aan de ene kant een vernieuwing aangeduid. Aan de andere kant werd deze gepresenteerd als een op het verleden gebaseerde keuze, één die een terugkeer naar historische wortels wilde benadrukken. Of de stad onder Seleukidische heerschappij Gerasa of Antiochië heette, is niet duidelijk. Het voorbeeld van Nysa-Skythopolis laat zien dat het ook mogelijk is dat verschillende namen tegelijkertijd konden bestaan en dat in de Grieks-Romeinse Levant de officiële status van de ene naam vaak niet de ongeldigheid van de andere betekende, maar een gelaagde omgang met het verleden op basis van verankerde innovatie.

Romeinse *coloniae* in de zuidelijke Levant

Waar de bovenstaande voorbeelden naamsveranderingen van lokale stedelijke gemeenschappen tonen, (her)stichtten de Romeinen zelf ook 'Romeinse' steden. Het stichten van *coloniae* voor Romeinse veteranen op geconfisqueerd land van overwonnen vijanden was sinds de vroege Republikeinse periode een belangrijke manier geweest om soldaten ook na hun diensttijd in de veroverde gebieden te integreren. Naarmate het Romeinse Rijk zich uitbreidde, werden *coloniae* ook steeds vaker buiten Italië gesticht.⁴² Soms werden ze compleet nieuw gebouwd, maar in andere gevallen werden bestaande steden opnieuw gesticht en herdoopt, soms met geheel nieuwe stedelijke karakters tot gevolg. Duidelijke voorbeelden hiervan zijn Carthago en Korinthe.⁴³

⁴¹ A. Chaniotis, 'Memory, Commemoration & Identity in an Ancient City: The Case of Aphrodisias', *Daedalus* 145.2 (2016) 88-100: 89.

⁴² Voor een uitgebreidere bijdrage over *coloniae* in het Romeinse Midden-Oosten, zie: J. Aliquot, 'Roman Colonies in the Near East' in: R. Raja ed., *The Oxford Handbook of the Hellenistic and Roman Near East* (Oxford 2025) 261-276.

⁴³ G. Schörner, 'Different Pasts. Using and Constructing Memory in Augustan Carthage and Corinth' in: M.T. Dinter en C. Guérin ed., *Cultural Memory in Republican and Augustan Rome* (Cambridge 2023) 394-412.

Ook in het Romeinse Midden-Oosten werd een aantal steden tot *colonia* benoemd. Tot aan de Severische dynastie (193-235 n. Chr.) zijn dit er echter maar vier, waarvan bij drie een expliciete omgang met het verleden te zien is.⁴⁴ De eerste is Berytus, het huidige Beiroet in Libanon. De stad is al sinds de middel-Assyrische periode (ca. 1350-ca. 1050 v. Chr.) onder die naam bekend, maar schijnt economisch en politiek minder belangrijk te zijn geweest dan haar burens Tyr, Sidon en Byblos. Onder de Seleukiden vinden we de stad als het gehelleniseerde Berytos, maar ook als *Laodikeia hē en Phoinikei* (Laodikeia-in-Fenicië) en Laodikeia-in-Kanaän.⁴⁵ De stad werd aanzienlijk uitgebreid, totdat de usurpator Diodotus Tryphon (r. 142-138 v. Chr.) de stad in 140 v. Chr. plunderde en verwoestte in zijn oorlog tegen de Seleukidische koning Demetrios II Nikator.⁴⁶ Archeologisch onderzoek laat echter zien dat veel inwoners na de verwoesting in en rond de stad bleven wonen.⁴⁷

Onder Augustus (r. 27 v. Chr. - 14 n. Chr.) werd Berytus hersticht als Colonia Iulia Augusta Felix Berytus.⁴⁸ Iulia en Augusta zijn hier twee dynastieke componenten, die de kolonie en haar veteranen met de legioenen verbonden die trouw waren geweest aan Julius Caesar en Augustus tijdens de recente burgeroorlogen, in dit geval *legio V Macedonica* en *legio VIII Augusta Gallica*. Op geheel Romeinse wijze werd op de lokale munten het trekken van het *pomerium* (religieuze (stads)grens) en Augustus als stichter weergegeven,⁴⁹

⁴⁴ Caesarea Maritima in Judea was als enige van de vier pre-Severische *coloniae* een echte stichting en geen herstichting. Caesarea Maritima was de belangrijkste haven tussen Gaza en Fenicië en het centrum van het Romeinse bestuur in Judea. De stad is vernoemd naar Julius Caesar en in het verlengde daarvan naar zijn familie.

⁴⁵ Butcher, *Roman Syria*, 30.

⁴⁶ Strabo 16.2.9.

⁴⁷ S. Eid Paturel, *Baalbek-Heliopolis, the Bekaa, and Berytus from 100 BCE to 400 CE. A Landscape Transformed*, Mnemosyne Supplements 426 (Leiden en Boston 2019) 89-93.

⁴⁸ Over het jaar waarin Berytus een *colonia* werd is enige onduidelijkheid. Volgens Ziad Sawaya werden de eerste veteranen al in 30 v. Chr. door Octavianus in Berytus geplaatst, waarmee de officiële *colonia*-wording in 15 v. Chr. eerder een bevestiging was: Z. Sawaya, 'Les monnaies d'Octave au dauphin et trident, témoignage d'une première installation de vétérans romains à Berytus vers 30 av. J.-C.' in: C. Augé en F. Duyrat ed., *Les monnayages syriens — Quel apport pour l'histoire du Proche-Orient hellénistique et romain?* (Beirut 2002) 123-139.

⁴⁹ Bijv. RPC I 4540; onder Tiberius werd de buste van Augustus vervangen door die van Tiberius, enz.: RPC I 4543; voor *pomerium*, zie bijvoorbeeld: M. Koortbojian, *Crossing the Pomerium: The Boundaries of Political, Religious, and Military Institutions from Caesar to Constantine* (Princeton, NJ 2021).

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

Afb. 3a en 3b: Lokale munt uit Berytus (*RPC* I 4536), Augusteïsche periode. a) Voorzijde: Buste van Octavianus naar rechts, met laurierkrans. CAESAR. b) Achterzijde: dolfin met drietand, omringd door een krans (Bibliothèque nationale de France, département Monnaies, médailles et antiques, Louis De Clercq 348).

en op andere munten werden de standaarden (*aquilae*) van de twee legioenen afgebeeld.⁵⁰ Tegelijkertijd laten enkele andere munten enige continuïteit zien door middel van het afbeelden van pre-Augusteïsche iconografie, namelijk een dolfin met drietand en speer.⁵¹

Dit thema is echter een uitzondering tot aan de vroege tweede eeuw n. Chr.: tot aan de regeerperiode van Trajanus zijn op de lokale munten uit Berytus alleen de 'Romeinse' thema's te zien. In de Severische periode laten munten uit Berytus ook meer 'Griekse' thema's zien, zoals de Griekse god Poseidon. Dit moet volgens Lichtenberger in de context van competitie met de nabijgelegen stad Tyrus worden gezien, wiens munten juist 'fenicische' ontwerpen en thema's toonden.⁵² Ondanks haar status als Romeinse *colonia* vinden we dus ook in Berytus een gelaagde omgang met het verankeren en vernieuwen van de stadsnaam in de verschillende identiteiten van de stad.

⁵⁰ Bijv. *RPC* I 4535, 4544.

⁵¹ *RPC* I 4537.

⁵² A. Lichtenberger, 'Tyros und Berytos. Zwei Fallbeispiele städtischer Identitäten in Phönicien' in: M. Blömer, M. Facella en E. Winter ed., *Lokale Identität im Römischen Nahen Osten. Kontexte und Perspektiven*, *Oriens et Occidens* 18 (Stuttgart 2009) 151-176: 168.

De tweede stad is Ake, het huidige Akko in het noordwesten van Israël. In de Hellenistische periode werd Ake eerst door de Egyptische koning Ptolemaios II (r. 284-246 v. Chr.) omgedoopt tot Ptolemais.⁵³ Nadat het gebied door de Seleukiden was veroverd, werd de stad opnieuw hernoemd, nu als ‘Antiochië-in-(het-district)-Ptolemais’, wat ook nog in de Romeinse keizertijd op lokale munten te zien is als *Antiocheōn tōn en Ptolemaidī*.⁵⁴ Volgens Getzel Cohen duidt dit op een interventie van koning Antiochos IV in de stad.⁵⁵ Kallimachos (eerste helft van de derde eeuw v. Chr.) noemde de stad Ptolemais, maar volgens Demetrios van Magnesia (eerste eeuw v. Chr.) stond de akropolis nog steeds bekend als Ake.⁵⁶ Toch lijkt de naam Ptolemais na de ondergang van de Seleukiden de voorkeur te hebben gehad boven de naam Ake, aangezien vroege Romeinse munten uit de late Republikeinse periode haar inwoners vermelden als *Ptolemaeōn* of *Ptolemaieōn*, en op lokale munten geslagen tijdens de regeerperiode van Augustus werd de stad zowel Ptolemais als Ake genoemd.⁵⁷ Net als in Nysa-Skythopolis en in Gerasa zien we hier dus ook het gelijktijdige voortbestaan van twee namen en bijbehorende historische tradities.

Toen de stad tijdens de regering van Claudius de status van *colonia* kreeg, werden haar inwoners op verschillende lokale munten uit deze periode *Germanieōn tōn en Ptolemaidī* (‘Germaniciërs in Ptolemais’) genoemd.⁵⁸ De volledige naam van de *colonia* was *Colonia Claudia Caesaris Ptolemais Germanicia Stabilis Felix*, een naam die de dynastieke ideologie van de Julio-Claudische keizers weergeeft, maar tegelijkertijd in het midden de oude stadsnaam Ptolemais behield. Munten van na de regering van Nero bevatten echter

⁵³ Brief van Aristéas 115 (André Pelletier, *La lettre d'Aristée à Philocrate*, Sources chrétiennes 89 (Paris 1962)); cf. Strabo 16.2.25; Plinius, *Nat.* 5.75; Steph. Byz. s.v. Ἀκη en s.v. Πτολεμαΐς; voor een uitgebreider overzicht de namen van Akko door de geschiedenis, zie ook: M. Artzy, ‘What’s in a Name? ‘Akko – Ptolemais – ‘Akka – Acre’, *Complutum* 26.1 (2015) 205-212.

⁵⁴ *Ars Numismatica Classica*, Auction 64, lot 1471; A. Kindler, ‘Akko, A City of Many Names’, *Bulletin of the Anglo-Israel Archaeological Society* 231.1 (1978) 51-55: 51-52.

⁵⁵ Cohen, *The Hellenistic Settlements*, 213-214.

⁵⁶ Harpokration, *Lexicon* s.v. Ake; cf. Steph. Byz. s.v. Ἀκη en s.v. Πτολεμαΐς; *FHG* IV 382; Pfeiffer, Callimachus fr. 463.

⁵⁷ Republikeins: *RPC* I 4740-4742; Augusteïsch: *RPC* I 4743(A-E), 4744; ‘AKH’: *RPC* I 4745.

⁵⁸ *RPC* I 4746, 4747.

meestal een afkorting en gaven deze weer als COL(onia) PTO(lemais), n.b. in het Latijn in plaats van in het Grieks.⁵⁹

De meest omstreden Romeinse *colonia* in de Levant was Jeruzalem, het centrum van het Joodse volk en het joodse geloof tijdens de Tweede Tempelperiode. Tijdens de Eerste Joodse Opstand (67-73 n. Chr.) werd de stad door de troepen van Vespasianus en Titus veroverd en de Tempel verwoest. Toen keizer Hadrianus besloot om Jeruzalem te herstichten als *colonia* met de naam Colonia Aelia Capitolina, brak een nieuwe opstand uit, de zogenoemde Bar Kochba Opstand (132-135 n. Chr.).⁶⁰ Nadat deze was neergeslagen, bepaalde de keizer dat alle joden Jeruzalem moesten verlaten en de stad alleen op de herdenking van de verwoesting van de Tweede tempel tijdens de eerste opstand mochten betreden.⁶¹ Aelia Capitolina werd een 'Romeinse' stad, wat betekende dat ze niet alleen bevolkt werd door veteranen en andere niet-joden, maar ook dat de fysieke opbouw van de stad sterk veranderde.⁶² Ten slotte werd de provincie Judaea (tevens de historische Joodse naam voor het gebied) omgedoopt tot Syria Palaestina.⁶³

De vier pre-Severische *coloniae* hebben volgens Julien Aliquot met elkaar gemeen dat ze werden gesticht met onrusten onder de joodse bevolking van Judea, Samaria en Galilea in het achterhoofd.⁶⁴ Berytus en Ptolemais lagen strikt genomen buiten de gebieden met een joodse meerderheid, maar voor Caesarea en Jeruzalem lag dit anders. In Berytus en Ptolemais lieten de met de stichting gepaarde naamsveranderingen enige continuïteit met de vroegere naam en identiteit van de stad zien, maar in

⁵⁹ Voor de gehele Flavische periode zijn er uit Ake-Ptolemais geen lokale munten bekend. Het slaan van munten begon pas weer tijdens de regeerperiode van keizer Trajanus (r. 98-117 n. Chr.).

⁶⁰ Over de chronologie van de keizerlijke besluiten ten opzichte van de opstand bestaat discussie. De argumenten die enige keizerlijke besluiten vóór het uitbreken van de opstand plaatsen, zijn naar mijn mening overtuigender. Zie voor een overzicht van de argumenten en het debat o.a.: C. Weikert, *Von Jerusalem zu Aelia Capitolina: Die römische Politik gegenüber den Juden von Vespasian bis Hadrian*, Hypomnemata 200 (Göttingen 2016); M. Ben Zeev, 'New Insights into Roman Policy in Judea on the Eve of the Bar Kokhba Revolt', *Journal for the Study of Judaism in the Persian, Hellenistic, and Roman Period* 49.1 (2018), 84-104.

⁶¹ Sartre, *The Middle East under Rome*, 131.

⁶² Voor een uitgebreide, recente studie naar dit onderwerp, zie: Weikert, *Von Jerusalem zu Aelia Capitolina*.

⁶³ Zie ook: Ben Zeev, 'New Insights into Roman Policy'.

⁶⁴ Aliquot, 'Roman Colonies in the Near East', 265.

Jeruzalem werd de joodse identiteit van de stad compleet uit de naam verwijderd, wat ook te zien is in het besluit om de joden uit Jeruzalem te weren. Desondanks laten de eerste drie *coloniae* omgang met ankers in het verleden zien: in het geval van Berytus en Ptolemais liet de keizer de oorspronkelijke naam als anker onderdeel uitmaken van de nieuwe naam, die als geheel de Romeinse traditie volgde, en in Jeruzalem, of Aelia Capitolina, juist het tegenovergestelde. Aelia Capitolina was namelijk bedoeld om de Joodse geschiedenis van Jeruzalem als brandhaard van opstand en onrust tegen het Romeinse bestuur uit te wissen en de rust in de regio definitief terug te doen keren – een voorbeeld van doelbewuste ont-ankerend.

Conclusie

Met de verschillende voorbeelden in dit artikel heb ik laten zien dat het benoemen, vernoemen en hernoemen van steden in het Romeinse Midden-Oosten een kwestie van ideologie en identiteit was. Nieuwe benamingen werden in veel gevallen historisch, mythologisch, genealogisch, etiologisch of etymologisch verankerd in verschillende namen die in de loop van de geschiedenis aan de desbetreffende stad waren gegeven. Dit werd gedaan om een band van de bevolking met deze geschiedenis te benadrukken, bij voorkeur als reactie op contemporaine ontwikkelingen of in oppositie tegen een andere groep.

Bij deze conclusie zijn drie opmerkingen te plaatsen. Ten eerste waren de bevolkingen van de steden in deze regio niet homogeen, maar bestonden ze uit een complexe mix van verschillende culturele, etnische, religieuze en linguïstische identiteiten die niet vast maar fluïde waren. Daarnaast werden de steden bestuurd door een politiek-economische elite die in veel gevallen ‘gehelleniseerder’ of ‘geromaniseerder’ was dan de bevolking als geheel. De stadsnamen zijn dus slechts een reflectie van een gedeelte van de bevolking en, zoals de casus van Gerasa laat zien, niet per se consistent in de benadrukte geschiedenis en identiteit. Wat ten slotte de *coloniae* van *poleis* zoals Nysa-Skythopolis en Gerasa onderscheidt, is niet alleen hun meer ‘Romeinse’ karakter, maar ook hun juridische status.⁶⁵ In die zin benadrukten de identiteiten van de *coloniae* door hun namen minder een bepaalde historische, culturele en etnische identiteit, maar waren ze eerder een uiting van de

⁶⁵ W. Eck, *Rom und Judaea. Fünf Vorträge zur römischen Herrschaft in Palaestina*, Tria Corda 2 (Tübingen 2007) 216-217.

Romeinse macht in de regio. Alle besproken voorbeelden laten echter het verankeren van iets nieuws zien in de geschiedenis door het gebruik van mythologie, etiologie en etymologie.